

رشته ژورنال‌یسم پزشکی در ایران

حسن اشرفی‌ریزی^۱

سر مقاله

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۲/۶

پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۳/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۴/۱۰

ارجاع: اشرفی‌ریزی حسن. رشته ژورنال‌یسم پزشکی در ایران. مدیریت اطلاعات سلامت ۲۲:۱۴۰۴ (۳): ۶۱-۶۲.

مقدمه

ژورنال‌یسم پزشکی رشته‌ای بین رشته‌ای است که از ترکیب روزنامه‌نگاری و علم پزشکی تشکیل شده است (۱). در عین حال با رشته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، زبان انگلیسی و زبان و ادبیات فارسی نیز قرابت و همگرایی دارد. در واقع از مفاهیم، ظرفیت‌های دانشی و مهارتی این رشته‌ها به ترتیب در راستای اهداف خود استفاده می‌کند. تاریخ این رشته در سطح جهان به سال ۱۶۶۵ میلادی بر می‌گردد. در این سال اولین مجله تخصصی جهان تحت عنوان «خلاصه مذاکرات فلسفی» (Philosophical Transactions) توسط «جامعه سلطنتی» (The Royal Society) منتشر شد. همچنین اولین شماره مجله پزشکی لانسِت (Lancet) در سال ۱۸۲۳ منتشر گردید. در سال ۱۸۴۰ انجمن پزشکی و جراحی استانی که امروزه مجله پزشکی بریتانیا (BMJ) نامیده می‌شود، تاسیس شد. بعد از آن مجله پزشکی نیوانگلند (The New England Journal of Medicine) در سال ۱۹۲۸ راه‌اندازی شد و همه آنها زمینه ظهور و رشد مباحث پیرامون ژورنال‌یسم پزشکی را فراهم کردند (۲). در تاریخچه این رشته در جهان، به این مجلات به عنوان پایه این رشته اشاره کرده‌اند؛ چرا که به واسطه رشد این مجلات، زمینه‌های این تفکر به وجود آمد که برای افزایش دانش سلامت مردم باید واسطه‌هایی بین مردم و متخصصان سلامت ایجاد شوند. از طرف دیگر، از قرن ۲۰ بسیاری از کشورها برای افزایش توجه همگانی به موضوع‌های علمی به ویژه حوزه سلامت، ترویج علم را جزو برنامه‌های اساسی کشورهای خود قرار دادند. ابتدا این تلاش‌ها به شکل غیر رسمی و با توجه خاص به متون مربوط به موضوع‌های پزشکی مانند دیفتری یا تب حصبه شروع شد و به دنبال آن در سال ۱۹۰۹ انجمن پزشکی آمریکا اقدامی به نام «نوشدارو» را برای پاک‌سازی داروهای تقلبی و مضر آغاز کرد. همچنین این انجمن اطلاعاتی را برای روزنامه‌ها، سخنرانان و نیز پزشکان تهیه می‌کرد (۳). این فعالیت‌ها آغازین ترویج علم در حوزه سلامت به حساب می‌آیند. و زمینه رشد و گسترش این رشته و رشته‌های مشابه را فراهم کردند. این رشته ابتدا در کشور آمریکا و انگلیس و سپس در برخی کشورهای دیگر راه‌اندازی شد.

در ایران این رشته در سال ۱۳۸۵ توسط بهروز آستانه پیشنهاد و در سال ۱۳۸۷ با نام «سلامت و رسانه» تصویب شد. این رشته در سال ۱۳۸۸ در دانشگاه علوم پزشکی شیراز راه‌اندازی شد. در ۱۳۹۶ عنوان این رشته به نام اصلی خود «ژورنال‌یسم پزشکی» یا «مدیکال ژورنال‌یسم» تغییر پیدا کرد (۴). این رشته سپس به ترتیب در دانشگاه علوم

پزشکی اصفهان (۱۳۹۱؛ فقط یک دوره، سپس در ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴)، دانشگاه علوم پزشکی ایران و دانشگاه علوم پزشکی یزد راه‌اندازی شد. این رشته اکنون فاقد انجمن تخصصی، بورده تخصصی و نیز مجله تخصصی است و زیر نظر کمیته ای در وزارت متبوع فعالیت می‌کند.

هدف این رشته، گردآوری، تحلیل، تفسیر، نقد و انتشار اخبار حوزه سلامت با کمک پلتفرم‌ها یا رسانه‌های مکتوب، رادیو، تلویزیون و شبکه‌های اجتماعی و دیجیتالی می‌باشد. همچنین متخصصان این رشته به پژوهشگران سلامت در فعالیت تحقیقاتی و در مجلات علمی در ویرایش زبانی-ساختاری مقالات به پژوهشگران کمک می‌نمایند. بنابراین جایگاه فارغ‌التحصیلان این رشته در روزنامه‌ها، مجلات عمومی سلامت، خبرگزاری‌ها، روابط عمومی‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی و به عنوان ویراستار در مجلات دانشگاهی است. این رشته واسطه‌ای بین پژوهشگران، سیاست‌گذاران سلامت، کادر درمان و سایر متخصصان سلامت با عموم مردم می‌باشد تا عموم را از نتایج تحقیقات علمی و اخبار سلامت آگاه نمایند. از نظر نویسنده این متن، ژورنال‌یسم پزشکی به دلیل نوظهور بودن در ایران، پتانسیل و ظرفیت خوبی برای پژوهش‌های علمی گسترده در حیطه‌های ذیل دارد: الف. اخبار جعلی و شبه‌علم در سلامت: در این حیطه به موضوع‌هایی نظیر چگونگی مواجهه درست با اخبار جعلی پزشکی، تابوهای فرهنگی مرتبط با سلامت، دلایل نشر اخبار نادرست سلامت، دلایل نادیده گرفتن اخبار سلامت معتبر توسط مردم، اثرات خرافات و شبه علم‌ها در فرایند درمان بیماران و توسعه سواد رسانه‌ای و سلامت؛ مهم و قابل انجام پژوهش می‌باشد.

ب. اشتغال و صلاحیت‌های حرفه‌ای: این رشته در مسائلی نظیر چالش‌ها و فرصت‌های همکاری بین پزشکان و ژورنال‌یست‌های پزشکی، معرفی و نهادینه‌سازی رشته در سطح جامعه و دانشگاه، چالش‌ها و فرصت‌های اشتغال در روزنامه‌ها، مجلات عمومی سلامت، خبرگزاری‌ها، روابط عمومی‌ها و مجلات تخصصی (در نقش ویراستار) و نیز شرایط احراز این شغل و پست‌های سازمانی مرتبط نیازمند مطالعه و تحقیق است.

۱. استاد، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و ژورنال‌یسم پزشکی، مرکز تحقیقات

فناوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

نویسنده طرف مکاتبه: حسن اشرفی‌ریزی، استاد، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و ژورنال‌یسم پزشکی، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در امور سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران
Email: hassanashrafi@mng.mui.ac.ir

و. سایر موضوع‌های مرتبط: به جز ابعاد مطرح شده، مسائلی نظیر مدل‌های اقتصادی برای مدیریت روزنامه‌ها، خبرگزاری‌ها و مطبوعات سلامت، مسائل حقوقی ژورنالیست‌های پزشکی، چالش‌ها و فرصت‌های تجربه نگاری بیماران و کادر پزشکی در ایران، منابع کسب اخبار سلامت، مشکلات ویراستاری برای پلتفرم‌ها، کیفیت اخبار سلامت، دستمزد و مسائل اقتصادی حرفه‌مندان، و روزآمدسازی قانون مطبوعات نیز می‌توانند مورد پژوهش قرار گیرند. البته با توجه به نزدیکی این حرفه در برخی مباحث با نقش‌ها و کارکردهای رشته کتابداری پزشکی، همکاری بین این دو رشته تخصصی در راستای انجام تحقیقات سلامت می‌تواند به ارتقاء سطح کیفی پژوهش‌ها کمک نماید.

بر این اساس، مجله «مدیریت اطلاعات سلامت» به عنوان مجله‌ای وزین و اثر گذار در حوزه اطلاعات سلامت از پژوهشگران، اساتید و دانشجویان رشته ژورنالیسم پزشکی و رشته‌های مرتبط مانند کتابداری پزشکی، زبان انگلیسی و سایر علاقه‌مندان تقاضا دارد مقالات ارزشمند خود را در راستای حوزه‌ها و محورهای اشاره شده به این مجله ارسال نمایند. این مجله به دلیل انتشار انواع مقالات نظیر مقالات تحقیقی اصیل، مروری، نامه به سردبیر، بیان دیدگاه، مقاله پروتکل و بیان تجربه، فرصت خوبی برای پژوهشگران و علاقه‌مندان برای نگارش و ارسال مقاله فراهم کرده است. باید گفت صاحبان و ذینفعان هر حرفه نقش موثری در رشد و توسعه آن رشته دارند و انجام پژوهش در لایه مختلف و انتشار نتایج آنها در مجلات علمی بخشی از این نقش مهم هستند.

ج. توسعه گرایش، مقاطع و برنامه‌های آموزشی: بازنگری برنامه درسی (۱۳۹۵) به ویژه در تعداد واحدها، همپوشانی محتوای درس‌ها، عدم تطابق محتوای کارآموزی‌ها با محتوای درس‌ها، تبیین حوزه‌ها و ایجاد گرایش‌های جدید نظیر ژورنالیسم پاندمی‌ها، ژورنالیسم مبتنی بر شواهد، ژورنالیسم بیماری‌های مزمن، ژورنالیسم گزارش‌های خبری پزشکی، ژورنالیسم سلامت کودکان و سالمندان، ژورنالیسم سلامت عمومی و پیشگیری از بیماری‌ها، ژورنالیسم بهداشت محیط و ژورنالیسم حفاظت از محیط زیست برخی از حوزه‌های پژوهشی مهم هستند. در این رشته فقط در مقطع کارشناسی ارشد به تربیت و آموزش دانشجو پرداخته می‌شود؛ لذا یکی از راهکارهای توسعه‌ای می‌تواند راه‌اندازی مقطع دکتری تخصصی باشد؛ اما این نیاز به ضرورت سنجی، بررسی و تحقیق جدی دارد تا بتوان به این استنباط و جمع‌بندی رسید که چقدر این رشته نقش علمی و عملیاتی در حوزه سلامت خواهد داشت. از طرف دیگر پرداختن به مفاهیم تخصصی این رشته و تقویت آنها با پژوهش‌های نو و نیز اقتباس درست و منطقی از سایر رشته‌ها، پرداختن به حدود و ثغور رشته با رشته‌های نزدیک و نیز تعریف و توسعه عرصه‌های کارآموزی ضرورت و نیاز به پژوهش‌های جدی دارد.

د. اخلاق حرفه‌ای ژورنالیسم پزشکی: از دیگر مباحث که نیازمند پژوهش هستند؛ مباحث اخلاق حرفه‌ای ژورنالیسم پزشکی، صلاحیت‌های شغلی و حرفه‌ای و رعایت اخلاق پژوهش توسط پژوهشگران و دست‌اندرکاران نشریات و پلتفرم‌های اطلاع‌رسانی می‌باشد. ه. اثرات رسانه‌های اجتماعی و هوش مصنوعی: جنبه دیگر این حرفه برای پژوهش، اثرات رسانه‌های اجتماعی و هوش مصنوعی بر عملکرد و فرایندهای این حرفه نظیر گردآوری، تحلیل، تفسیر، نقد و انتشار اخبار سلامت می‌باشد.

References

1. James Lind Institute. The Past, Present and Future of Medical Journalism. 2019. Available at: James Lind Institute.
2. Panda S. Medical journalism and social media: A boon and a bane? Indian Journal of Dermatology, Venereology and Leprology. 2018 Nov 1;84:647.
3. Ghadimi, A. Popularization of Science: methods, Indexes and case studies. Tehran: National Research Institute for Science Policy, 2017 [In Persian].
4. Astaneh Behrooz. Introduction to the field of Medical Journalism. Who can study in this field? 2018. Available at: [JDSBM](https://jdsbm.ir/fa/news/1903. In Persian.]